

Futbol diýip äwmezlik etmäh, Ýugoslawiýany iki futbolçy dagatdy

Category: Kitapcy, Sport we turizm

написано kitapcy | 26 января, 2025

Futbol diýip äwmezlik etmäh, Ýugoslawiýany iki futbolçy dagatdy
FUTBOL DIÝIP ÄWMEZLIK ETMÄH, ÝUGOSLAWIÝANY IKI
FUTBOLÇY DAGATDY

1990-njy ýylda Dinamonyň «Zagrebi» bilen Belgradyň «Krasnaýa zvezdasy» duşuşdy. Toparlaryň ikisi-de ýugoslaw ligasynyň başyny çekýärdiler.

Duşuşykdan öň ýurtda nasionalistleriň we kommunistleriň arasyndaky gapma-garşylyk ýetjek derejesine ýetipdi. Franýo Tujmanyň öňbaşçylygyndaky horwat syýasatçylary Ýugoslawiýanyň federal gurluşyny täzeden düzgünleşdirmegi orta atsa, Slobodan Miloşewiçiň ýolbaşçylygyndaky serbler muňa garşy çykýardy.

Syýasy gapma-garşylyk futbola-da aralaşypdy. «Dinamo»

üýtgeşmeleri girizmegiň tarapdarlygyny edýänleriň topary bolsa, «Krasnaýa zvezda» öňki sistemany dowam etdirmek isleýänleriň janköýerlik edýän toparyna öwürlipdi.

Tribunalarda belgradly janköýerler «Zagreb serbleriňkidir, serbleriňki bolubam galar!» diýip gygyryssa, horwatlar «Üýtgeşme we azatlyk!» diýip gygyrysýardylar.

Stadiondaky atmosfera futbolçylara-da ýolukdy. Zwonimir Boban atly horwat futbolçysy janköýerlere fiziki zorluk ulanandygyny bahana edip, serblere janköýerlik edýän polisiýa işgärini depdi.

Bobanyň bu herekeğinden soň ýaşyl meýdança uruş meýdanyna öwürlipdi, horwatlar ol futbolçyny milli gahryman yglan edipdi. Ýogsam bolmasa, Bobanyň uran polisiýa işgäri diňe öz wezipe borjuny ýerine ýetirmäge synanyşan arassa işgärdi, üstesine ol bosniýalydy we musulmandy.

Bobanyň depgisi

Belki-de ol ýaşyl meýdançada syýasy baş-başdaklyklar bilen galtaşygy bolmadyk seýrek adamlaryň biridi. Şeýle-de bolsa bu hadysa bir döwrüň soňuny getiripdi...

Bu hadysalardan soň hadysalar stadionyň daşyna çogup çykdy. Köçelerde kyýamat turana döndi we az wagtdan soň Horwatiýa,

Sloweniýa Ýugoslaviýadan bölünip aýrylýandyklaryny we garaşsyzlyklaryny ygylan etdiler.

Boban uran bosniýaly polisiýa işgäri Ahmedowiçden soň bir gün ötünç soranam bolsa, ýeke depgi garaşsyzlygyň simwoly boldy.

Bu hadysa ýakyn taryhda futbolyň syýasata ýetiren iň uly täsiridi. Emma munuň bilen birlikde syýasatçylar hiç mahalam futboldan elini çekmändi. Geliň, birnäçe mysallara ýüzleneliň...

• Mussolini futbolyň güýjüni ulanmak üçin «Lasio» we «Roma» toparlaryny ele saldy

Birinji jahan urşunda Italiýa aslynda ýeňen ýurtlaryň hatarynda bolsa-da, oljanyň adalatly paýlanmazlygy gopbamsy italýan nasionalistleriniň degnasyna degipdi. Bu lapykeçlik Ispaniýada, Germaniýada, Portugaliýada bolşy ýaly Italiýada hem sag gatlagyň mazaly güýçlenip, häkimiýet başyna gelmegine sebäp boldy.

Ikinji Duçe («Lider, öňbaşçy, baştutan» manylaryny berýär) diýilýän diktator Mussolini italýan syýasatyny gözegçilik astyna alandan soň sporta uly üns berdi.

Ikinji jahan urşundan öň bolup geçen meşhur Berlin Olimpiadasynda güýçli, berdaşly italýan erkekleri bilen syrdam italýan zenanlary ýörite saýlanyp alnyp, dünýä jemgyýetçiligine göz edilýärdi.

Bu boluş faşizm edebiýatynda bolan ýokary italýan jynsyny dünýä göz etme tagallasy bilen estetikanyň sporta utgaşdyrylmagydy. Emma ideologik kontakt hökmünde Mussolininiň esasy üns beren ugry futboldy. Ol italýan halkynyň söýgüsini gazanmak üçin italýanlaryň futbola bolan gyzyklanmasyny öz peýdasyna ulanmak isleýärdi.

Aslynda 1900-njy ýylda döredilen «Lasio» Mussolininiň gözläp ýören futbol toparydy.

«Lasio» ilki bilen-ä paýtagtyň toparydy we gözlenýän missiýany boýnuna alyp biljek birnäçe aýratynlygy özünde saklaýardy.

1927-nji ýylda Mussolini toparyň adminstrasiýasyny ele salyp, «Lasio» klubyna uly manylary ýükläpdi, emma işler onuň isleýşi ýaly ugruna gidibermändi.

«Yuventus», «Torino», «AC Milan», «FC Inter» ýaly toparlar «Lasionyň» öňe saýlanyp gidibermegine ýol bermedi. Ýagdaýdan biynjalyk bolan Duçe döwletiň gaznasyny soňuna çenli ýele sowurmak arkaly başga bir toparyň döredilmegini buýurdy. Bu topara paýtagtyň we gadymy imperiýanyň ady bolan «Roma» dakylady.

«Gara köýnekliler» diýip tanalan Mussolininiň raýat tarapdarlary «Lasionyň» we «Romanyň» oýunlaryny görmäge gidýärdiler, döwlet bolsa bu toparlaryň öňe saýlanmagy üçin hiç bir pidakärlikden gaýtmaýardy.

«Romanyň» döredilmeginden soň ligada göz önüne tutan maksadyna umuman ýeten Mussolini bu ugurdaky üstünligini halkara syýasy arena hem çykarmak isleýärdi.

Şonuň üçinem ol 1934-nji ýylda futbol boýunça geçiriljek dünýä çempionatynyň Italiýada bolmagy üçin elinden gelenini etdi we munda-da edeni ugruna boldy.

1934-nji ýylda geçirilen Futbol boýunça dünýä çempionaty futboldan has beter faşizmiň propoganda serişdesiniň işlenen sport-köpçülikleýin çäresine öwürilmegi bilen öňe saýlandy.

Her duşuşygyň önüsyrasynda guralýan seremoniýalar we faşist syýasatçylaryň nutuklary dünýäni howatyra salýardy.

Italiýanyň futbol ýygyndysynyň şol ýylky çempionatda öý eýesi hökmünde birinjiligi eýelemeyi Italýa arzyly kubogy

gazandyrypdy, emma bärde asyl üstün çykan «Duçe» lakamly Mussolinidi.

Ol indi italýanlaryň barsyny gysymyna gysypdy, italýanlar Mussolininiň güýç-kuwwatynyň hemme zada ýetip biljegini pikir edýärdiler.

Mussolini munuň bilenem çäklenmän, uly urşuň önüsyrysynda 1938-nji ýylda futbol boýunça geçirilen dünýä çempionatynda-da Italiýanyň futbol ýygındysynyň çampion bolmagyny gazanypdy.

«Duçe» indi italýanlaryň gözünde arkasy ýere degmeýän beýik liderdi, italýan halkynyň gahrymanydy.

Birinji orny eýeläp Italiýa gaydyp gelen italýan futbolçylary gara köýnekçeleri geýip, Mussolinä faşist salamyny berdiler, Italiýanyň milli ýygindy topary bassyr iki gezek eýelän arzyly kubogy diktator Duçä gowşurdy.

Futbol çempionatyna gatnaşan futbolçylar jahan urşy döwründe frontda uruşýan esgerleri ruhlandyrmak üçin ulanyldy. Bu futbolçylar uruşda italýan esgerlerine çyny bilen ýapyşanlarynda nämeleri edip boljakdygyny gürrüň bermelidiler.

• «El-Klassiko» diýilýän «Real Madrid»-Barselona» basdaşlygy Frankonyň eseridir

General Franko Ispaniýanyň Graždanlyk urşunda üstün çykandan

son 1936-1975-nji ýyllar aralygynda Ispaniýany kyrk ýyla golaý dolandyrdy. Onuň ýurtda agzybirligi we jebisligi ýola goýmak üçin birinji eden üns beren zatlarynyň birem futboldy. Munuň üçin özüne ýakyn saýýan topary «Real Madridi» güýçlendirmäge başlady.

Franko 1947-nji ýylda «Real Madrid» üçin «Santiago Bernabéu Yeste» ady berilen äpet stadion gurdurdy. «Real Madride» býužetden ep-esli maliýe kömegi berlip, ýurtda häkimiýetiň simwoliki topary derejesine götergilendi.

Graždanlyk urşunda Franko iň uly gaýtawuly kataloniýalylylar beripdi.

Kataloniýalaryň iň esasy futbol topary-da «Barselonady». Şonuň üçinem bu iki toparyň göreşi uruşdan soňky häkimiýet bilen oppozisiýanyň bäsdeşlik edýän esasy ugruna öwrülipdi.

Kataloniýalylylar paýtagt toparyna garanda garypdy, emma «Barselona» paýtagtlylara garşy bar güýçlerini toplap, çäksiz ynam bilen göreşýärdiler. Şol sebäpden «El-Klassiko» ady berlen «Real Madrid»-«Barselona» duşuşyklary futbol duşuşygyndan has köp manylary aňladýardy.

Beýleki bir ýandan Frankonyň ummasyz çykdajylary çykaran «Real Madiridi» aýratynam Ýewropada uly üstünlikleri gazandy. Bütün dünýäniň gapylaryny ýapan Ispaniýasy «Real Madrid» bilen dünýä açylýardy we her ýyl diýen ýaly kuboklary syryp-süpürüp alýardy-da, ýurduna dolanýardy.

Ýurduň milli ýygyny topary-da «Real Madrid» ýaly Frankonyň ünsünden düşürilmedi.

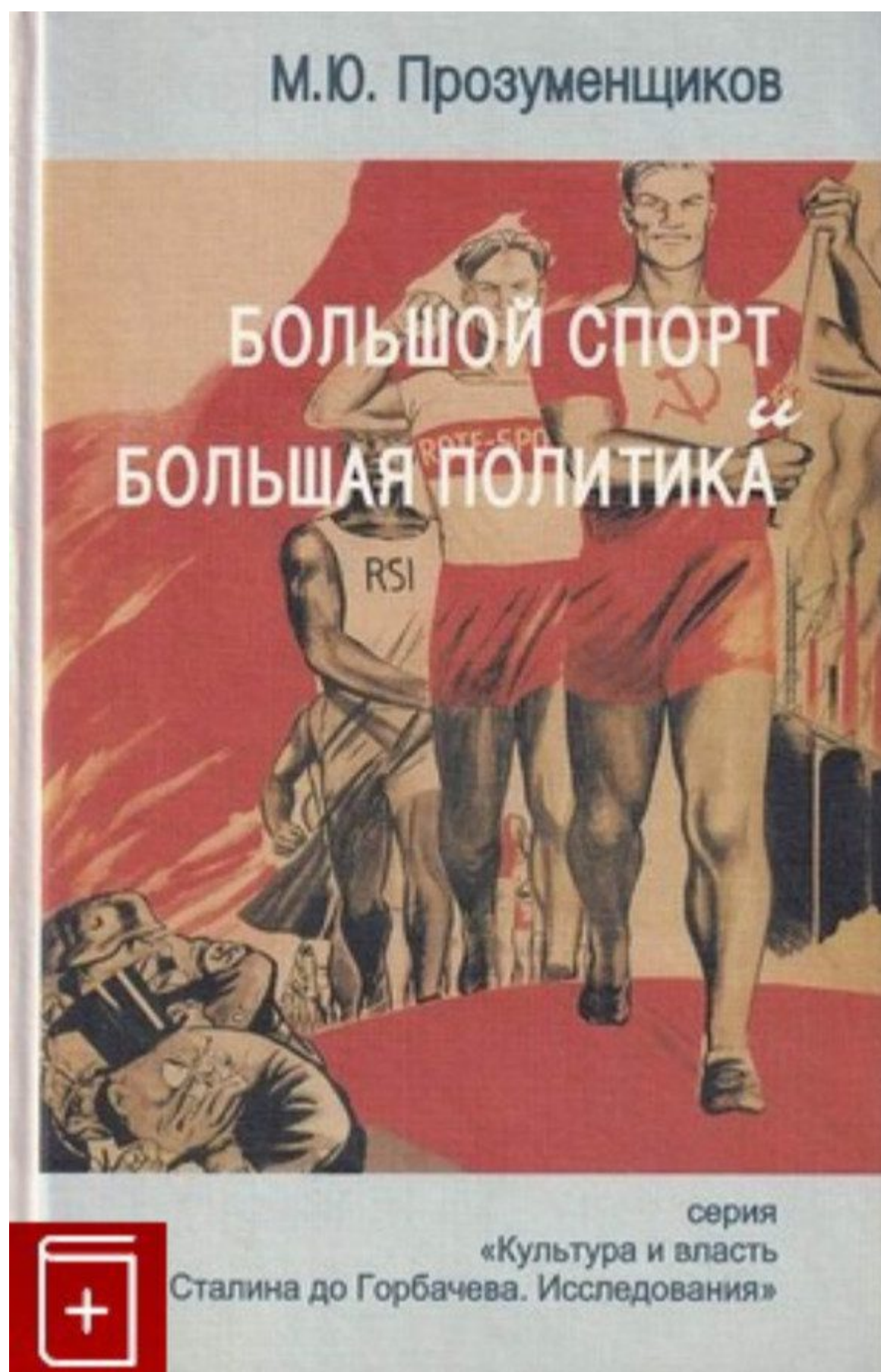
Ol milli ýygyny toparyňam öňe saýlanmagy üçin elinden gelenini edýärdi, ýöne 1960-njy ýyldaky Ýewropanyň Milletler ligasynyň çärýek finalynda ýurdunyň bijesinden Sowet Soýuzynyň çykmagy ylalaşyp boljak zat däldi.

Islendik ispaniýalyynyň Sowet Russiýasyna gitmegi ýa-da kommunist rusuň ispan topragyna gadam basmagy Franko režimi üçin ullakan masgaraçylykdy. Şonuň üçinem bu bijä nägilelik bildirildi.

Ýewropanyň Futbol komiteti muny ahlak taýdan dogry hasaplamady we Ispaniýany ýaryşdan çykardy.

Ýaryşdan gyrakladylan Ispaniýanyň milli ýygyny topary uly

ýara aldy we uly üstünlikleri gazanmak üçin ep-esli garaşmaly boldy.

Aslynda Frankonyň oýnamagy ret eden Sowet Russiýasy-da azyndan ispan ýygýndysy ýaly ideologiki taýdan taýýarlanan topardy. Staliniň synyndan geçen saýlama oýunçylar yaryşda syýasy ynançlar bilen ruhlandyrylypdy. Olaryň üstünligi kommunizmiň üstünligi we sowet ideologiýasynyň kanunalaýyklygy hökmünde görülyärdi.

Ispaniýanyň ýaryşdan çykarylmagyndan soň Sowet Russiýasy 1960-njy ýylda finala çenli gelenem bolsa, finalda Fransiýadan utulypdy we kubokdan tamsyny üzmeli bolupdy.

• Faşizmiň ýene bir miwesi: «Benfika» futbol kluby

Dünýä 1939-1945-nji ýyllar aralygynda ekstremistik sagçy režimler tarapyndan ýok bolmagyň erňegine baryp diräpdi, emma şular ýaly betbagtçylygam Ýewropanyň faşizmi synasyndan goparyp zyňmagy üçin ýeterlik bolmandy.

Ispaniýadaky faşistik hökümete meňzeş ýene bir hökümet Portugaliýadaky Salazaryň hökümetidi.

Salazar we «Benfika»

Salazar Portigaliýadaky hökümeti 1932-nji ýyla ele saldy.

Ikinji jahan urşundan soňam häkimiýetde galmagy başaran

Salazar ispan faşizminde Frankonyň futbolda gazanan üstünligini we täsirliiligini gözügidijilik bilen synlaýardy. Salazar şu maksat bilen Portugaliýada futbol tupanyny turuzmagy makul bildi.

Munuň üçin saýlanan topar häzirem Portugaliýanyň iň esasy futbol toparlaryndan hasaplanýan «Benfikady».

Ýurduň baýlygynyň soňuny saýman harç edilen kluby «Benfika» garaşylan üstünligi gysga wagtda gazandy we başga bir faşistik režimiň kluby bolan «Real Madrid» bilen birlikde ýewropa futbolynyň iň esasy toparyna öwrüldi, hatda häzir Çempionlar ligasy diýilýän Ýewropanyň çempion klublarynyň baş kubogyny muzeýine äkitmegi başardy.

«Bemfikanyň» gazanýan üstünlikleri Portugaliýany joşa getirýärdi.

Salazar maksadyna ýetipdi, ol futboly ideologiki güýç kontakty hökmünde halkyny konsolidirlemek we dolandýrmak üçin ulanypdy.

Elbetde, futbol diňe sagçy radikallar tarapyndan ulanylmandy.

Ýugoslawiýada Tito, Sowet Russiýasynda Stalin bu oýna we halka ýetirýän täsirine uly üns beripdiler. Hatda Ýugoslawiýanyň we Sowet Russiýasynyň dünýä çempionatynda garşyma-garşy gelmegide uly syýasy konflikte öwrülipdi.

Sowet futbolçylary bu duşuşykda 2:1 utup, Titonyň Ýugoslawiýasyny ýaryşdan çykarypdy, emma duşuşykdan öň rus we ýugoslaw jemgyýetçiliginfe Ýugoslawiýanyň ýeňişiniň iki ýurduň syýasy gatnaşyklaryna düýpli zeper ýetirjekdiginiň jedeli gidipdi.

MEHMET ALİ GÖKAÇTI

"Bizim İçin Oyna"

Türkiye'de Futbol ve Siyaset

iletişim

• «İttihat we Terakki» jemgyýetiniň guran futbol topary:
«Altynordu»

«İttihat we Terakki» partiýasy häkimiýet başyna gelende,

futbol bilen ýakyndan gyzyklanypdy.

Osmanly döwletiniň futbol durmuşy söwda we sungat durmuşynda bolşy ýaly musulman dälleriň elindedi.

Bu ýagdaýy tersine öwürmek we halkyň ruhuny galkyndyrmak maksady bilen 1912-nji ýylda «Altynordu» futbol kluby döredildi. 1914-nji ýylda bolsa bu klubyň başyna döwlet ministri (sadrazam) hut Talat paşanyň öz başlyk bolup geçdi. «Altynordu» kluby döredilende musulman futbol topary hökmünde «Fenerbahçe» sport kluby şonsuzam «Altynordunyň» missiýasyny artygy bilen ýerine ýetirýärdi we gowy işleri edýärdi.

«Altynordu» gurlandan soňam «Fenerbahçäni» ýaşyl meýdançada haýalladar ýaly däldi. Ittihatçylaryň täsirli paşalary bu ýagdaýa mundan artyk çydal biljek däldiler, şeýdibem olar herekete geçdiler. «Fenerbahçeniň» birnäçe esasy oýunçylary «Altynorda» geçirildi. Muňa boýun bolmadyklary-da fronta uruşmak üçin ugratdylar. Urşa ugradylan esgerleriň köpüsi jeň meýdanynda wepat boldy.

Bu uly urgy garaşylşynyň tersine «Fenerbahçäni» seňseletmän, gaýtam täsin gudrat bolup döremegine sebäp bolupdy. Geljekde türk futbolyny hasam syýasylaşdyrjak ýyldyz Zeki Ryza Sporeliň tanalmagyna getirdi.

Oýnatmaga futbolçy tapmaýan «Fenerbahçe» toparynda 14 ýaşynda oýnamaga rugsat berilen ýigdekçe Zeki Ryza sözüň doly manysyndaky futbol hokgabazydy.

Kiçijik Ryza kân wagt geçmänkä türk futbolunda we syýasy taryhynda öçmejek yz galdyrdy.

Ligada bassyr baş ýyl çempion jolan «Altynordunyň» ömri «Ittihat we Terakki» jemgyýetiniň häkimiýetden gitmegi bilen gutarypdy, «Fenerbahçe» ýene iş başyna geçipdi.

• Stambulyň okkupirlenmegine garşy gidip bilmedik halk ýeke futbolçynyň tussag edilmegi bilen aýaga galdy

Stambulyň okkupatorlaryň golastynda bolan döwründe okkupasiýanyň serkerdesi Harringtonyň hormatyna futbol duşuşygy geçirildi. Bu duşuşykda «Fenerbahçe» Birleşen Korollygyň esgerlerinden düzülen topara garşy oýnamalydy. Emma

bu ýagdaý okkupator serkerdeleri ynjalykdan gaçyrdy, çünki «Fenerbahçäni» we onuň iň esasy oýunçysy Zeki Ryza Sporeli saklap bolanokdy.

Fransuzlardan we iňlislerden düzülen birnäçe topary utan «Fenerbahçe» basybalyjylaryň erbet kemsitmelerine sezewar bolan stambullyllaryň ruhuny täzeden galkyndyrypdy.

Ara goşulan okkupator iňlis serkerdeleri Anadola ýarag ugratmakda aýyplap «Fenerbahçäni» ýapmak we Zeki Ryzany tussag etmek üçin herekete geçdi, emma iňlisler garaşmadyk gaýtawulyna uçrady.

Zeki Ryza Sporel

Stambullylar köçelere dökülip, muňa nägilelik bildirdiler. Okkupasiýanyň garşysynda beýle gaýtawul bermedik stambullylaryň bolşy Harringtony aljyraňňylyga saldy.

Protest demonstrasiýalaryndan soň «Fenerbahçe» ýapylmady we duşuşyk bolup geçdi. Taryhy duşuşykda «Fenerbahçe» Zeki Ryzanyň gollary bilen 2:1 utup, Harringtonyň kubogy gazandy. Soň ýüze çykan ýangynda bu kubok ýitirim boldy. Gahrymana öwrülen Zeki Ryzanyň soň-soňlar başyna gelenlerem diýseň gynançly boldy.

Zeki Ryza Mustapa Kemalyň we Ismet İnönüniň öwgüsini alan,

futbolda ýeten derejesi bilen birnäçe abraýly baýraga mynasyp bolan oýunçydy.

1946-njy ýylda geçirilen saýlawlarda Demokratik partiýanyň hatarynda halk deputatlygyna saýlanyp, mejlise girmegi onyň başyna birgiden uly betbagtçylyklaryň inmegine sebäp boldy, çünki Respublikan Halk partiýasy Zeki Ryzanyň deputatlygyny ony harby gullugy etmänlikde we harby gullugyň gaçmakda aýyplap, güýçsüz hasaplady. Ýogsam bolmasa, onuň Milli Azat-edijilik göreşinde ruhy taýdan beren çäksiz uly goldawyny bilmeýän ýokdy.

Futbolyň şular ýaly güýjüniň bardygyna we syýasat bilen baglanyşygyna üns berenimizde, siziň pikiriňizçe FIFA-dyr UEFA-nyň syýasatdan daşdadyr öýdüp bilerismi? Läkin, biziň futbolçymyza müň ýyllyk öýke-kineleri bilen UEFA Ýewropa çempionatynda gazabyny pürken wagty Türkiýäniň Futbol Federasiýasy (TFF) nirdedi, biziň lobbilerimiz näme işläp ýördüler?

Bulam ildeşlerimiziň kanuny soragydyr.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

@MMazlumcel

celikmehmedmazlum@gmail.com

Şenbe, 06.07.2024 ý. Sport we turizm